

Г. В. Миськів

кандидат економічних наук, доцент
НН ІППТ НУ «Львівська політехніка», м. Львів

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ ТА ЇХ НАСЛІДКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджено та проаналізовано стан та функціонування національного кредитного ринку впродовж 2011-2015 рр. Основну увагу акцентовано на проблемах розвитку ринку, які виникають під впливом макроекономічних чинників. Автор пов'язує сучасні проблеми функціонування кредитного ринку із наслідками для розвитку національної економіки та пропонує певні шляхи їх подолання.

Ключові слова: кредитний ринок, кредитування, НБУ, банки, чинники.

Myaskiv G. PROBLEMS OF UKRAINE'S CREDIT MARKET AND ITS CONSEQUENCES FOR NATIONAL ECONOMY

The paper investigates and analyzes the situation and functioning of national credit markets during 2011-2015. The main attention is paid to the problems of the market that arise under the influence of macroeconomic factors. The author connects modern problems of the credit market with the consequences for the national economy and suggests some possible solutions.

Keywords: credit market, credit, NBU, banks, factors.

Сучасний кризовий стан національної економіки, скрутний соціально-економічний стан населення та нестабільна військово-політична ситуація в державі вимагають пошуку неординарних шляхів їх розв'язання й розробки превентивних програм подолання політико-економічної кризи, що охопила усі сфери та ланки життя населення України. Однак реалізація таких програм потребує значних фінансових ресурсів, вагому частку з яких могли б забезпечити кредитні кошти, залучені в установ кредитного ринку.

Водночас, статистично-аналітичні дані свідчать про неефективне функціонування національного кредитного ринку, зумовлене низкою суб'єктивних та об'єктивних передумов, які потребують негайного розв'язання задля забезпечення відновлення економічної системи держави.

Тенденції та проблеми сучасного розвитку кредитного ринку України впродовж останніх років досліджені у наукових працях багатьох вчених: Барановського О., Васюренка О., Вовчак О., Глушенко С., Заруби О., Івасіва Б., Ілляшенка С., Карасика О., Кириченка О., Ковальової З., Міщенко В., Морозової О., Одінцева А., Рогожнікової Н., Рудь Л., Павлової Л., Поляк Г., Хмелярчук М., Ходаківської В., Чайковського Я. та інших. Однак, ситуація у сфері кредитування змінюється надзвичайно динамічно, що вимагає постійного моніторингу, аналізу та вироблення подальших пропозицій.

Дослідити та проаналізувати сучасний стан національного кредитного ринку, виокремити основні проблеми, що перешкоджають його розвитку та запропонувати можливі напрями вдосконалення функціонування кредитного ринку України.

Сучасний розвиток кредитного ринку у визначальній мірі залежить від військово-політичної та фінансово-економічної ситуації в державі, негативний вплив яких відображається у падінні ВВП, девальвації гривні, зростанні рівня інфляції, скороченні економічної активності економічних суб'єктів, зниженні соціальних стандартів життя,

падінні добробуту населення, і все це, своєю чергою, зумовлює зниження довіри споживачів до фінансових, і в тому числі, кредитних послуг.

Тобто, сприятлива макроекономічна ситуація позитивно відображається на тенденціях формування та функціонування кредитного ринку, а нестабільний розвиток економіки негативно впливає на кредитування.

Основні показники функціонування кредитного ринку України впродовж 2011-2015 рр. наведено у табл. 1.

Аналіз показників функціонування кредитного ринку впродовж 2011–2015 рр. дав змогу прослідкувати його розвиток та виокремити основні тенденції й перешкоди.

2011 р. став першим посткризовим роком, напередодні якого (2009-2010 рр.) Уряд та Національний банк України вживали посилені заходи для стабілізації та відновлення економіки України, що дозволили пригальмувати кризові явища та поволі досягти прийнятних економічних показників. 2011 р. ВВП України зріс на 105,2% порівняно з 2010 р. та становив 1 316 600 млн грн, та 138,9% порівняно з обсягом ВВП 2008 р. [3].

Однак із II півріччя 2012 р. макроекономічні умови стали складнішими, що сповільнило приріст ВВП за 2012 р. до 100,3%. Незначне зростання ВВП – 102,5% було зафіксовано за підсумками 2013 р., проте загострення політико-економічної ситуації в державі 2014 р., яке супроводжували анексія Криму, військові дії на сході держави та значна девальвація гривні, стало причиною падіння обсягів реального ВВП за підсумками року на 6,7%, а у доларовому еквіваленті – на 28,1% [3]. Індекс інфляції за 2014 р. зріс до 124,9% річних, а купівельна спроможність гривні знизилась майже вдвічі. Внаслідок цього банківська система втратила майже третину депозитів. У 2015 р. скорочення обсягів реального ВВП продовжувалося та сягнуло 10,5%, а річний індекс інфляції становив 143,3% [6].

Таблиця 1

Основні показники функціонування кредитного ринку впродовж 2011–2015 рр., на кінець періоду

Роки	2011	2012	2013	2014	2015*
Показники					
ВВП, млрд. грн	1316,6	1408,8	1454,9	1566,7	(дані відсутні)
Кількість банків, од.	176	176	180	163	120
Обсяг наданих кредитів, млн.	801809	815142	910782	1020667	1038715
– кредити, надані суб'єктам господарювання	575545	605425	691903	778841	836026
– кредити, надані в іноземній валюті, млн грн;	323213	299562	308006	472680	573902
– кредити надані, в іноземній валюті, % до загального обсягу кредитів;	39,2	36,7	33,8	47,0	55,3
– довгострокові кредити, млн грн;	203385	176394	173961	217280	229416
– довгострокові кредити, % до загального обсягу кредитів.	24,6	21,6	19,1	21,6	24,0
Іпотечні кредити нефінан. корпорацій, млн грн	74390	112061	110708	121996	116024
Частка проблемних кредитів, %	9,6	8,9	7,7	13,5	21,2
Депозити резидентів, млн грн	491756	572342	669974	675093	716728

* дані станом на 1.12.2015р.

Джерело: розроблено на основі [4,7,8]

Негативним чинником розвитку кредитного ринку України стало скорочення кількості банків, яких на кінець 2015 р. залишилося 120 внаслідок ліквідації неплатоспроможних. Варто зазначити, що на кінець 2014 р. в Україні налічувалося 163 банки, а у 2013 р. – 180. Тобто 2015 р. банківська система скоротилася на 60 банків порівняно із 2013 р., у якому їх кількість була найбільшою впродовж 2011-2015 рр.

Тобто макроекономічна ситуація безпосередньо визначала розвиток кредитного ринку впродовж усього досліджуваного періоду 2011-2015 рр. а у 2014-2015 рр. її негативний вплив посилюється нестабільною військово-політичною ситуацією у державі.

Відповідно до стану національної економіки, від 2011 р. спостерігалася повільна стабілізація і кредитного ринку та його часткове відновлення на тлі поживлення ділової активності економічних суб'єктів. Загальні обсяги кредитів, наданих вітчизняними банками в економіку України у 2011–2015 рр. постійно зростали (окрім 2012 р.) та станом на 01.12.2015 р. становили 1 038 715 млн грн, що перевищило обсяг кредитів, наданих у 2011 р. на 236 906 млн грн або у 1,3 разу [4]. Тобто показники засвідчували динамічний розвиток процесів кредитування в державі, незважаючи на наявність низки перешкод.

Водночас, аналітики зазначали [1, 2], що основною причиною зростання обсягів кредитування у 2014–2015 рр., за суттєвого зменшення кількості банків у державі, стала значна девальвація національної валюти, що своєю чергою відобразилося на збільшенні кредитних залишків у гривневому еквіваленті. Варто зауважити, що 2014 р. обсяг банківського кредитного портфеля загалом зріс на 95 млрд грн, або на 10%, однак без урахування валютних коливань – скоротився на 139 млрд грн (15%), зокрема, в іноземній валюті – на 79 млрд грн (у доларовому еквіваленті – на 10 млрд дол. США, або на 25%) [2].

Позитивною тенденцією досліджуваного періоду 2011–2015 рр. варто виділити переважання обсягів кредитів, наданих суб'єктам господарювання та їх постійне зростання впродовж років.

Обсяг кредитів, наданих юридичним особам на кінець 2015 р. збільшився на 260 481 млн грн, або у 1,45 разу, порівняно із обсягом на кінець 2011 р. та становив 836 026 млн грн, або 80,5% від загального обсягу наданих кредитів в економіку України. Кредитування суб'єктів господарювання відбувалося переважно завдяки кредитам у національній валюті, які 2011–2014 рр. зросли у 1,12 разу – до 412,939 млрд грн та становили 53,0% від загального обсягу наданих кредитів. Кредити в іноземній валюті за цей же період для суб'єктів господарювання зросли у 1,78 разу – до 365,9 млрд грн [4]. Ситуація полярно змінилася 2015 р., коли обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання в іноземній валюті перевищив обсяг кредитів, наданих у національній валюті, на 104 674 млн грн або у 1,29 разу та становив 56,3% від загального обсягу наданих кредитів. Загалом же, частка кредитів у іноземній валюті до загального обсягу наданих кредитів на кінець 2015 р. становила 55,3 %. Вочевидь, така тенденція є негативною та спонукає до зростання доларизації економіки, яка і так надмірно потерпає від інфляційного тиску, породженого девальвацією національної валюти. Окрім того, зростання доларизації економіки України через банківське кредитування є негативними і з огляду на можливість настання нової хвилі фінансової кризи (як це було у 2008 р.).

Разом з тим, зростання частки кредитування суб'єктів господарювання у загальному обсязі кредитів, наданих у національну економіку свідчить про зменшення частки кредитів, наданих домогосподарствам. Обсяг кредитів, наданих фізичним особам у 2014 р., зріс на 11 млрд грн, або на 7% – до 179 млрд грн, а без врахування валютних коливань – скоротився на 27 млрд грн (на 16%), у т. ч.: у національній валюті – на 14 млрд грн (на 12%); в іноземній валюті – на 13 млрд грн (у доларовому еквіваленті – на 2 млрд дол США) (на 25%) [2]. Спадна динаміка продовжувалася і 2015 р., у якому обсяг кредитів, наданих фізичним особам становив 143,8 млрд грн та скоротився на 20% відповідно до попереднього року [2]. Така тенденція підтверджує тривалий спад добробуту населення, його платоспроможності та критичне зниження довіри як населення до банківських установ, так і з боку банків

БЮДЖЕТНА ТА ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

до позичальників, що саме по собі є негативним явищем для економіки.

Позитивною тенденцією розвитку кредитного ринку України стало зростання обсягів довгострокових кредитів, які на кінець 2015 р. становили 229 416 млн грн та, попри кризу, зросли порівняно із 2011 р. на 26 031 млн грн або у 1,13 разу. Такими ж динамічними темпами зростала і їх частка у загальному обсязі наданих кредитів, яка на кінець 2015 р. становила 24,0% [4]. Саме зростання частки довгострокового кредитування у структурі кредитування національної економіки вказує на активізацію інвестиційних процесів у нашій державі, незважаючи на кризовий стан вітчизняної економічної системи.

Однак, проаналізовані показники не дають чіткого уявлення про реальний стан справ на кредитному ринку України. Досить часто банківська статистика вказує на зростаючі показники кредитування, однак часто це відбувається через перерахунок вартості валютних кредитів у національну валюту, внаслідок постійної девальвації гривні. Відносно правдиву інформацію можна отримати лише шляхом аналізу відносних показників, одним з яких є частка простроченої заборгованості за кредитами (частка проблемних кредитів), яка вказує на обсяг проблемної заборгованості позичальників перед банками. Надмірне зростання даного показника є вкрай негативним для банківської системи та свідчить про неповернення значних обсягів коштів позичальниками у банки, що призводить до порушення їх фінансової стійкості та нестачі фінансових ресурсів для наступних активних операцій.

Варто зазначити, що станом на кінець 2011 р. частка проблемних кредитів у банківській системі становила 9,6%, а на кінець 2013 р. скоротилася до 7,7%, що було прийнятним рівнем для провадження банківської діяльності у посткризовий період. Однак нова хвиля фінансової кризи 2014–2015 рр., яку спровокувало зростання валютного курсу та відповідна девальвація гривні (2015 р. – 97%), призвела до зростання частки простроченої заборгованості за кредитами до 13,5% у 2014 р., а у 2015 р. – до 21,2% [7], що є вкрай критичним для діяльності банківської системи та призводить до зростання кредитного ризику.

Сучасний стан кредитного ринку можна визначити також на основі аналізу динаміки депозитів у банківській системі, які є основним джерелом формування кредитних ресурсів банків, та фінансових результатів банків, які показують фінансовий стан кредитних установ.

Загалом у 2011-2015 рр. спостерігалася позитивна динаміка надходження депозитів до банківської системи, приріст яких за п'ять досліджуваних років становив 45,7% [5]. Однак сповільнення динаміки зростання прослідковується в останні роки (2014-2015), коли в розрізі місяців було відмічено значний відтік депозитів із банків. Так, упродовж 2014 р. динамічне зменшення обсягу депозитів в банківській системі призвело до збільшення готівки поза банками на 19,0%, що, в свою чергу, зумовило зростання

монетарної бази (8,5%) над зростанням грошової маси (5,3%). 2015 р. динаміка надходжень-вилучень депозитів із банківської системи також була нестабільною. Однак за підсумками 2015 р. відмічено приріст обсягу депозитів фізичних та юридичних осіб у національній валюті на 6,2%. Проте, обсяг депозитів в іноземній валюті в 2015 р. зменшився на 32,1% [5]. Водночас, монетарна база за рік збільшилася на 0,8% або на 2,8 млрд грн, а грошова маса зросла на 1,3% [2]. Зростання депозитів, навіть незначне, можна вважати позитивною подією для розвитку кредитного ринку, оскільки банки зможуть збільшити за рахунок них ресурсну базу для надання нових кредитів економічним суб'єктам.

Негативним чинником впливу на кредитний ринок держави став від'ємний річний фінансовий результат діяльності банків. За підсумками роботи банківської системи України збитки у 2014 р. сягнули майже 53 млрд грн. При цьому, основні банківські операції в цілому по системі залишалися прибутковими. 2015 р. негативні тенденції були продовжені, а фінансові збитки банків становили 66,6 млрд грн [2]. Від'ємний фінансовий результат банківської системи України у 2014-2015 рр. був зумовлений, зростання ризиковості діяльності через погіршення якості активів банків, що спонукало необхідність подальшого доформування резервів на можливі втрати від активних операцій, зниженням довіри населення до банківської системи та неможливістю у бажаному обсязі здійснювати активні операції, в тому числі і кредитні. Усі ці чинники обумовили низьку кредитну активність банківських установ впродовж 2014-2015 рр. та спонукали надавати перевагу інвестуванню коштів у цінні папери.

Разом з тим варто акцентувати на розвитку національного кредитного ринку у 2015 р., який став найважчим роком для ринку від часів проголошення незалежності: спостерігалось найбільше скорочення обсягів кредитів, наданих в національну економіку, особливо банківським сегментом кредитного ринку, та найбільше скорочення кількості банків за останні десятиріччя. Негативні макроекономічні події призвели до значного зростання проблемної заборгованості позичальників перед банками, що зумовило погіршення якості кредитного портфеля банківської системи та стало безпосередньою загрозою діяльності окремих банків. Ситуацію з проблемними балансами банків ускладнювала також відсутність ефективних систем захисту прав кредиторів та позичальників, насамперед гарантій прав власності та неупередженого судочинства. Розвиток кредитування ускладнювався відсутністю ефективної системи регулювання та пруденційного нагляду, що призвело до поглиблення кризи недовіри до нього.

Таким чином, проаналізувавши сучасний стан функціонування та розвитку кредитного ринку України, можемо виділити такі основні проблеми, що йому притаманні:

- визначальний вплив на сучасний розвиток кредитування в Україні справляє нестабільна військово-політична та фінансово-економічна

ситуація, а також зниження довіри населення до кредитних установ;

- обсяги кредитів, наданих в економіку держави, зростають у номінальному вираженні та скорочуються – у реальному;

- ліквідація значної кількості банків упродовж 2014 -2015 рр. (60 банків) [7];

- значне погіршення якості кредитних портфельів комерційних банків України: частка простроченої заборгованості за кредитами наприкінці 2015 р. становила 21,2% та зросла на 11,6 п.п. порівняно із 2011р.;

- збитковість банківської системи України за підсумками 2014 -2015 рр.;

- динаміка залучення депозитних коштів є нестабільною, що негативно відображається на можливості формування кредитних ресурсів та зростанні їх вартості.

За таких обставин вкрай важливим є розроблення загальнонаціональної концепції розвитку кредитного ринку України, яка б дозволяла його суб'єктам протистояти зростаючим політико-економічним викликам та перманентним кризовим явищам, зміцнити їх конкурентні позиції на вітчизняному фінансовому ринку та інтегруватися у світовий фінансовий простір.

Список використаних джерел

1. Аналітичний огляд банківської системи України за 2014 рік. [Електронний ресурс] : НРА «Рюрик». — Режим доступу : http://www.rurik.com.ua/documents/research/bank_system_2014.pdf

2. Банківська система 2015: виклики та перспективи НБУ [Електронний ресурс] : дані офіційного сайту Національного банку України. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>

3. Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс] : дані Державної служби статистики України. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm.<http://index.minfin.com.ua>

4. Грошово-кредитна статистика НБУ [Електронний ресурс] : дані НБУ. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

5. Депозити, залучені депозитними корпораціями [Електронний ресурс] : Департамент статистики та звітності Генерального економічного департаменту Національного банку України. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=24338412&cat_id=12063884

6. Зведена таблиця індексів інфляції 1991–2015 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SH000042.html

7. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] : дані НБУ. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

8. Річний звіт НБУ за 2014 рік [Електронний ресурс]: Департамент статистики та звітності Генерального економічного департаменту Національного банку України. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=8253030>

References

1. Analytichnyy ohlyad bankiv'skoyi systemy Ukrayiny za 2014 rik. [Analytical review of the banking system of Ukraine for 2014.]. NRA «Ryuryk». Retrieved from http://www.rurik.com.uadocuments/research/bank_system_2014.pdf

2. Bankiv'ska sistema 2015: vyklyky ta perspektyvy NBU [The banking system in 2015: Challenges and prospects NBU]. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=14741673>

3. Valovyy vnutrishniy produkt [Gross domestic product]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny - State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/vvp/vvp_ric/vvp_u.htm.<http://index.minfin.com.ua>

4. Hroshovo-kredytна statystyka NBU [Monetary statistics NBU]. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

5. Depozyty, zalucheni depozytnymy korporatsiyamy [Deposits depository corporations]. Departament statystyky ta zvitnosti Heneral'noho ekonomichnoho departamentu Natsional'noho banku Ukrayiny - Department of Statistics and Reporting General Economic Department of the National Bank of Ukraine. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=24338412&cat_id=12063884

6. Zvedena tablytsya indeksiv inflyatsiyi 1991–2015 rr. [Summary of inflation indices 1991-2015 biennium]. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SH000042.html

7. Osnovni pokaznyky diyal'nosti bankiv Ukrayiny [Osnovni performance of banks in Ukraine]. Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807

8. Richnyy zvit NBU za 2014 rik [National Bank Annual Report 2014]. Departament statystyky ta zvitnosti Heneral'noho ekonomichnoho departamentu Natsional'noho banku Ukrayiny - Department of Statistics and Reporting General Economic Department of the National Bank of Ukraine. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=8253030>